

Skipulagsstofnun
Jakob Gunnarsson
Borgartún 7b
105 Reykjavík

Garðabær, 17. október 2024
Málsnúmer: 202409-0005
IAS/BK/RTh/ÞH

Efni: Kvíslatunguvirkjun í Strandabyggð. Umhverfismatsskýrsla.

Vísað er í erindi frá Skipulagsstofnun, frá 3. september 2024, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar vegna umhverfismatsskýrslu fyrir Kvíslatunguvirkjun í Strandabyggð.

Orkubú Vestfjarða ehf. áformar að reisa virkjun, Kvíslatunguvirkjun, í Selárdal í Strandabyggð. Áætlað er að afl hennar verði allt að 9,9 MW. Virkjunin virkjar vatn á hálendi norðan við Þjóðbrókargil, þar sem inntakslón og miðlunarlón hennar verða staðsett. Frá inntaksmannvirki mun vatn renna um niðurgrafna þrýstipípu til stöðvarhúss, sem staðsett verður nærri Selá í Selárdal. Framleidd orka verður flutt um 33 kV jarðstreng að tengivirki Orkubús Vestfjarða við Stakkanes í Staðardal.

Náttúrufræðistofnun hefur kynnt sér umhverfismatsskýrsluna og kemur með eftirfarandi athugasemdir og ábendingar.

Jarðfræði:

Jarðfræðirannsóknnum á Vestfjörðum er almennt ábótavant. Nákvæmt jarðfræðikort yfir berggrunn og jarðgrunn er ekki til fyrir rannsóknarsvæðið og þær jarðfræðirannsóknir sem gerðar voru í tengslum við umhverfismatið eru ekki umfangsmiklar. Jarðfræðingur gekk um hluta svæðisins árið 2020, grafnar voru gryfjur í Selárdal til að kanna laus jarðlög og loks var farið í jarðefnaleit vegna fyrirhugaðra framkvæmda árið 2023. Að öðru leyti er stuðst við jarðfræðikort frá 2014 í mælikvarða 1:600.000, þar kemur fram að berggrunnurinn er að mestu úr basaltlögum sem eru eldri en 11 milljón ára. Bæði surtarbrandur og blaðför hafa fundist við Steingrímsfjörð en ekki eru neindir þekktir fundarstaðir á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði. Steingervingar njóta verndar samkvæmt 60. gr. um steindir og steingervinga í náttúruverndarlögum (nr. 60/2013). Ekki kemur fram hvort leitað hafi verið eftir steingervinga- eða surtarbrandslögum í Þjóðbrókargili en þar eru góðar opnur í jarðlögin. Í eða í nálægð framkvæmdasvæðisins er að finna jarðhita á yfirborði og fossa sem njóta sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. náttúruverndarlaga (nr. 60/2013). Jarðhiti hefur verið skráður á nokkrum stöðum í nágrenninu, í Hveravík og inn af Bjarnarfirði, en ekki er vitað um jarðhita á framkvæmdasvæðinu. Einu jarðminjarnar sem njóta verndar og verða fyrir áhrifum virkjanafamkvæmda eru fossar, t.d. fossar í Þjóðbrókargili. Rétt er að benda á að ekki hafa allir fossar landsins verið kortlagðir eða eru sýndir í kortasjá Náttúrufræðistofnunar fyrir náttúruvirkibærir sem njóta sérstakrar verndar (<https://serstokvernd.ni.is/>), og því er nauðsynlegt að skrá fossa á framkvæmdasvæðum áður en farið er í framkvæmdir sem geta haft áhrif á þá.

Efnistaka verður að hluta innan lónstæða en einnig er fyrirhuguð efnistaka og haugsetning utan lónanna á heiðinni og veruleg efnistaka er fyrirhuguð úr aurkeilu utan við Þjóðbrókargil. Þá verður enduropnuð náma við Birgisholt við Staðará í Steingrímsfirði, en hún er skráð frágengin með vottun á námuvefsjá Vegagerðarinnar.

Áhrif á aurkeiluna vegna efnistöku utan við Þjóðbrókargil verða varanleg og verulega neikvæð bæði á jarðminjar og landslag í Selárdal. Almennt er tekið undir það að áhrif á jarðminjar vegna fyrirhugaðra framkvæmda verða nokkuð neikvæð, óafturkræf og varanleg.

Gróður:

Umhverfismatsskýrsla er í samræmi við sérfræðiskýrslu um gróður. Í sérfræðiskýrslu eru einkenni áhrifa metin en ekki vægi þeirra sem skv. umhverfismatsskýrslu **eru nokkuð neikvæð** á alla þrjá valkostina eða eins og þar segir: „*Rask á vistgerðum með hátt verndargildi verður helst vegna hækkunar á vatnsstöðu við gerð inntakslóns og lagningu vegslóða og pípuleiðar um hliðina frá stöðvarhúsi, en þessir framkvæmdaliðir munu m.a. ná yfir samfellt votlendi sem er stærra en 2 ha. Þessir þættir framkvæmdarinnar eru óbreyttir milli valkosta. Áhrif á gróður eru að hluta afturkræf þar sem reiknað er með að hægt verði að endurheimta gróður á haugsetningarsvæðum. Heildaráhrif á gróður eru metin nokkuð neikvæð. Engin munur er greindur á vægi áhrifa milli valkostanna þriggja, þar sem rask í kjölfar viðbóta sem valkostir 2 og 3 innifela verða nánast eingöngu bundin við vistgerðir með lágt verndargildi“ (bls. V í umhverfismatsskýrslu).*

Rétt er að það er lítill munur á áhrifum framkvæmda á verðmætar vistgerðir eftir valkostum en hann er þó til staðar. Bæði í sérfræðiskýrslu og umhverfismatsskýrslu kemur fram að hlutfallslega er mesta röskun á mýrlendi (votlendi) á valkosti 1 en þá er miðað við út frá heildarröskun á þeim valkosti. Hins vegar að öllu jöfnu út frá athugunarsvæði er hlutfallslega ívið meira rask á votlendi á valkostum 2 og 3 en valkosti 1. Það á einnig við um samfellt votlendi yfir 2 ha sem nýtur verndar skv. 61. gr. náttúruverndarlaga (sjá töflur 9.6, 9.7 og 9.9 í umhverfismatsskýrslu). Eins og fram kemur í útdrætti sérfræðiskýrslu um gróður „*öll röskun valkostar 1 á líka við í valkostum 2 og 3.*“

Hér er rétt að árétta að þrátt fyrir að viðbótarrask innan valkosta 2 og 3 sé fyrst og fremst á vistgerðir með lágt eða miðlungsverndargildi þá er engu að síður um yfir helmingi meira land, að stórum hluta óraskað, sem fer undir framkvæmdir vegna valkostar 2 (168 ha beint rask og 181 ha ef tekið er tillit til óbeinna áhrifa á votlendi) og valkostar 3 (195 ha/208 ha) en valkostar 1 (77ha /88 ha).

Þá vantar að minnast á vægi áhrifa vegna framkvæmda innan valkosta á gróður (*nokkuð neikvæð*), annars vegar undir **Niðurstaða og heildaráhrif bls. xii** og í sambærilegan **10.4 kafla bls. 144** í umhverfismatsskýrslu. Rétt er að halda þessu til haga líkt og gert er fyrir aðra umhverfisþætti þó að vægi áhrifa á gróður komi fram annar staðar í inngangskafla sem og í umfjöllun um gróður í skýrslunni.

Misræmi er í umfjöllun um rask á valkosti 1, annars vegar: „*Framkvæmdin mun fyrst og fremst raska vistgerðum með lágt gildi, sem ekki teljast viðkvæmar fyrir breytingum, en rúmlega 80% rasks á valkosti 1 og rúmlega 90% rasksins á valkostum 2 og 3 verður á vistgerðum með lágt eða miðlungs verndargildi.*“ (bls. V og 70) eða „*Rúmlega 60% rasks á valkosti 1 og rúmlega 90% rasksins á valkostum 2 og 3 verður á vistgerðum með lágt eða miðlungs.*“ á bls. 141.

Almennt má segja að áhrif á gróður verði nokkuð til talsvert neikvæð.

Fuglar:

Í umhverfismatsskýrslunni (kafla 9.4.3, bls. 75) kemur fram að „*Heilt yfir er fjöldi fugla á framkvæmdasvæðinu ekki nægur til að tap eða skerðing búsvæða innan þess geti leitt til breytinga á stofnstærð tegunda á héraðs- eða landsvísu.*“

Rétt er að taka fram að þegar um er að ræða stóra stofna sem verpa dreift þá er það sjaldnast svo að nokkur ein framkvæmd sé líkleg til þess að hafa mikil áhrif á stofnstigi. Því er nauðsynlegt að horfa til samlegðaráhrifa við aðrar framkvæmdir, ef við á.

Við Efri Kotvötn virðist meðal annars vera óhemju þétt varp sendlings, tegundar sem venjulega verpur strjált og er bæði á válista og ábyrgðartegund Íslands og því er óheppilegt að varpsvæði hennar verði sökkt undir lón.

Þá er í mati á áhrifum á fuglalíf ekki horft til þess svæðis þar sem fuglalífð gæti verið einna mest innan fyrirhugaðs framkvæmdasvæðis en það eru hálfgrónir aurar árkvísarinnar úr Þjóðbrókargili þar sem til stendur að efnistaka fari fram. Í slíkum búsvæðum er t.d. jafnan þétt varp vaðfugla.

Vatnalíf:

Fram kemur að árstíðasveifla vatnsborðs lónanna verður allt að 10 m, sem verður að teljast gífurleg sveifla. Auk þess verður hún ekki í takt við náttúrulegar sveiflur. Þetta þýðir að allt fjörusvæðið og meira til fer á „þurrt“ snemma vors. Lækkun hefst í janúar og verður lægst í maí–júní. Líklegt er að vötnin verði ísilögð allan þennan tíma, en lífríkið „er í gangi“ þó svo að ísa hafi ekki leyst, svo lengi sem ljósmagn er nægilegt fyrir frumframleiðslu. Um leið og vatnsborð lækkar á ísilögðu vatni brotnar ísinn upp og ísflekar fara af stað. Því er hætt við að ísflekar skrapi og raski búsvæðum á fjörusvæði lóna með lækkandi vatnsborði. Fjörusvæði er búsvæði hryggleysingja og smávaxinnar bleikju. Slík áhrif verða því að teljast **verulega neikvæð**, sem er töluvert meira en „talsvert neikvæð“ eins og fram kemur í skýrslunni um valkostina þrjá (t.d. bls. 81–82 í skýrslu Verkís). Mótvægisáðgerðir sem nefndar eru fyrir vatnalíf (kafla 9.5.4, bls. 81) eru í lagi svo langt sem þær ná, en ná ekki til tilfellisins sem tíundað er hér að ofan. Önnur áhrif á vatnalíf koma fram í skýrslu Náttúrustofu Vestfjarða og Verkís.

Mosar sem Náttúrustofa Vestfjarða safnaði í vötnunum eru enn ógreindir og því ekki vitað hvaða tegundir leynast þar.

Bleikjan sem veiddist í vötnunum var smávaxin og kynþroska og gæti því verið um dvergbleikju að ræða (eitt afbrigði bleikju). Líklegt er að smæðin sé aðlögun að takmörkuðu fæðuframboði og takmarkaðri framleiðslu í vatnavistkerfum. Eftirfarandi kemur fram í skýrslu Finns Ingimarssonar o.fl. (2017)¹ um ár og vötn á Ófeigsfjarðarheiði (Hvalárvirkjun): „*Ætla má að smæðin sé aðlögun að þeirri takmörkuðu framleiðslu sem virðist vera í vatnakerfunum. Slíkt er þekkt úr búsvæðum sem eru takmörkuð að stærð eins og hellar við Mývatn og afmörkuð lindasvæði einkum á eldvirka belti landsins (Bjarni K. Kristjánsson o.fl. 2012). Þá er bleikju að finna víða í heiðarvötnum landsins þar sem hún hefur aðlagast afar mismunandi búsvæðum vatnanna (Bjarni K. Kristjánsson o.fl. 2011). Hins vegar eru fá þekkt dæmi um að dvergvaxin bleikjuafbrigði séu eini fiskstofninn í heilu vatni, hvað þá í fleiri vötnum á heilu vatnasviðunum eins og virðist vera raunin á Ófeigsfjarðarheiði.*“

Ætla má að bleikja í vötnum á hálendi Vestfjarða geti búið yfir miklum erfðafræðilegum breytileika í heild sinni en það þarfnast frekari rannsókna. Hrun í einstaka einangruðum stofnum getur því haft neikvæð áhrif á líffræðilegan fjölbreytileika.

Í skýrslu Náttúrustofu Vestfjarða (viðauki 3, bls. 9) kemur fram að eftir að sýnatöku lauk á áhrifasvæði fyrirhugaðrar Kvíslatunguvirkjunar lagði Orkubúið fram nýja tillögu þar sem Ófæruvatni var skipt út fyrir Hraunavatn. Engar upplýsingar um lífríki Hraunavatns liggja því fyrir og úr því verður að bæta.

Bent er á að ef Umhverfisstofnun veitir Orkuveitu Vestfjarða heimild til að breyta vatnshlotunum sem um ræðir er mjög líklegt að flokkun þeirra verið breytt úr náttúrulegum í mikið breytt vatnshlot. Ástand mikið breyttra vatnshlota er metið eftir öðrum líffræðilegum og eðlisefnafræðilegum viðmiðum en náttúruleg vatnshlot.

Óbyggð víðerni:

Fjarðahásléttan sem nær frá Selárdal í suðri til Hornstranda í norðri, hefur verið skilgreind sem víðáttumesta og samfellda óbyggða víðerni á Vestfjörðum, sem nær yfir 2.215 km². Þetta samfellda víðerni Vestfjarða hefur alþjóðlegt mikilvægi og ber að standa vörð um samkvæmt 3. gr. laga um náttúruvernd (nr. 60/2013). Fyrirhuguð framkvæmd mun skerða víðerni um allt að 102 km² (um 5%) og ef horft er til samlegðaráhrifa vegna annarra virkjanna sem fyrirhugaðar eru innan sama víðernis, svo sem Hvalárvirkjunar og Austurgilsvirkjunar, verður skerðingin um 24% (530 km² af 2.215 km²). Þar að auki yrði frekari skerðing vegna Skúfnavatnavirkjunar en ekki er ljóst hversu mikil hún yrði þar sem útfærsla þeirrar virkjunar liggur ekki fyrir.

¹ Finnur Ingimarsson, Haraldur R. Ingvason, Kristín Harðardóttir, Stefán Már Stefánsson, Þóra Hrafnadóttir og Cristian Gallo 2017. Rannsóknir í ám og vötnum á Ófeigsfjarðarheiði 2017. Náttúrufræðistofa Kópavogs. Fjölrit nr. 4-17.

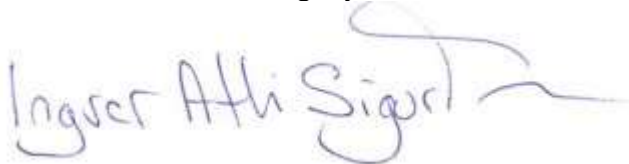

Landslag og ásjúnd:

Fram kemur í samantekt að áhrif allra valkosta á landslag og ásjúnd verður talsvert neikvæð. Stöðvarhús, stíflur og uppistöðulón eru teiknuð inn á myndir til að sýna breytingar á landslagi en alveg vantar að sýna hvernig ásjúnd Leitishlíðar breytist vegna aðrennslispípu og veglagna úr Selárdal upp að virkjanasvæðinu á heiðinni. Ekkert er fjallað um lagnaleiðina frá stöðvarhúsi í Selárdal að tengivirki Orkubús Vestfjarða við Stakkanes í Staðardal.

Niðurstaða Náttúrufræðistofnunar er að Kvíslatunguvirkjun mun hafa talsverð neikvæð og varanleg áhrif á náttúrufar og landslag á lítt röskuðu landsvæði.

Virðingarfyllst,

Ingvar Atli Sigurðsson
jarðfræðingur

